

Jesienne Warsztaty Antropologiczne

W Muzeum Zachodnio-Kaszubskim w Bytowie odbyły się w dniach 9-10 listopada 2006 roku warsztaty antropologiczne pod kierownictwem naukowym prof. dr hab. Ewy Nowina-Sroczyńskiej. Były to drugie Jesienne Warsztaty Antropologiczne zatytułowane „Oblicza Muzealnictwa”. Pierwsze odbyły się w 2005 roku w miejscowości Brusy na Pomorzu i poświęcone były sztuce ludowej. Obok gospodarza tegorocznych spotkań – Muzeum Zachodnio-Kaszubskiego w Bytowie współorganizatorami warsztatów były: Katedra Etnologii UMK w Toruniu oraz Zakład Antropologii Kulturowej Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej UŁ. Organizatorzy zapraszając do dyskusji zaproponowali uczestnikom następujące tematy i problemy związane z muzealnictwem etnograficznym:

- Czym jest (powinno być) muzeum we współczesnej kulturze, propagująca pełny dostęp do wiedzy i świata rzeczy;
- Określenie idei i zasad kolekcjonowania dzieł, nazywanych dziełami sztuki, jak i eksponatów, które nie mogą być uznane za sztukę według dotychczasowych norm, którymi kierowało się muzealnictwo; a więc jak interpretować tzw.: „zabytek muzealny”;
- Konfrontacja teoretyczno-postulatywnych koncepcji środowiska akademickiego z konstatacjami muzealników działających w sferze praxis, ale podlegających „presji przypadkowości” publicznego gustu;
- Wypracowanie użytecznych metod edukacji i propagowania zarówno wiedzy, jak i konkretnych interpretacji kultury w wymiarze lokalnym oraz uniwersalnym przez typ muzealnego dialogu z publicznością.

Na propozycję odpowiedzieli naukowcy z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie i Uniwersytetu Łódzkiego. Głos w dyskusji zabrali również muzealnicy z pomorskich muzeów: Muzeum w Lęborku, Muzeum Etnograficznego w Toruniu, Muzeum Kaszubskiego Parku Etnograficznego we Wdzydzach Kiszewskich, Muzeum Narodowego w Gdańsku oraz Muzeum Zachodnio-Kaszubskiego w Bytowie. Podczas tegorocznych warsztatów wygłoszono trzynaście referatów a w dyskusji panelowej zatytułowanej „Muzeum – obszar dla rzeczy i idei” prowadzonej przez prof. dr hab. Czesława Robotyckiego wzięło udział ośmiu dyskutantów.

Po uroczystym otwarciu i wprowadzeniu uczestników w problematykę warsztatów przez kierownika naukowego prof. dr hab. Ewę Nowina-Sroczyńską głos zabrali referenci. Jako pierwsza wystąpiła dr Krystyna Piątkowska z Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Łódzkiego. W referacie zatytułowanym: „O przestrzeni muzealnej dramaturgii – zarządzanie toż-

samością czy projektowanie dialogów?” przedstawiła obraz muzeum ukazany przez pryzmat tożsamości. Owa tożsamość stała się w dalszym ciągu wypowiedzi pretekstem do określenia obecnego stanu muzealnictwa, będącego wyrazem kanoniczności kultury, powoływaniem tożsamości zadekretowanej, państwowej, podtrzymywaniem tożsamości. Autorka zaproponowała zmiany takiego porządku rzeczy, które miałyby na celu ożywienie muzeum, wprowadzenie dialogu, zauważanie społeczności marginalizowanych czy odrzucanych.

Dr Krzysztof Piątkowski z Katedry Etnologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu zaprezentował referat „Iluzje etnograficzne – kontekst muzealny”. Podobnie do wystąpienia dr Piątkowskiej i tu znalazła się analiza stanu muzealnictwa etnograficznego. Autor stoi na stanowisku, iż muzea etnograficzne dotyka paradoks wynikający z tego, że muzeum jako takie to swoisty obraz „śmierci kultury”, natomiast założenia muzealnictwa etnograficznego dążą do pokazywania „życia”. Wskazując ów paradoks nie widzi jednak możliwości jego rozwiązania. W dalszej części wystąpienia polskie muzealnictwo etnograficzne uznał autor za specyficzne, posiadające odmienny kontekst od muzeów Europy Zachodniej. Jego rola została ponad miarę wyeksponowana przez stworzenie a następnie specyficzne zsakralizowanie idei narodowej. W wyniku takiej postawy, „polski inteligent” stworzył mityczną wersję historii i kultury w atmosferze której działa muzealnictwo etnograficzne. Tymczasem postmodernizm dający diagnozę stanu kultury i społeczeństwa pokazuje, iż dotychczasowe metafory opisu etnograficznego są nieadekwatne do dzisiejszej sytuacji. Wynika z tego zatem że muzeum, które jest formą dyskursu musi się zmieniać, tak jak zmienia się dyskurs we współczesnej kulturze.

Dr Hubert Czachowski z Muzeum Etnograficznego w Toruniu swoje wystąpienie zatytułował: „Muzeum Etnograficzne – światopoglądy, mody, kultury”. Autor zastanawia się nad sytuacją polskiego muzealnictwa etnograficznego z punktu widzenia tego, czym dzisiaj jest etnologia jako nauka akademicka. Uważa bowiem, że muzealnictwo etnograficzne (czyli etnologiczne) powinno być prezentacją tego, czym jest i czym się zajmuje współczesna etnologia. W myśl współczesnych definicji etnologowie zatrudnieni w muzeach powinni – tak jak akademicy – dokumentować i interpretować kultury, oczywiście z uwzględnieniem aspektu kolekcjonerstwa. Sam Geertz zauważył, że etnologia realizuje się w artykule, książce, ale i w wystawie muzealnej. Muzea nie powinny jednak ulegać antyetnologii – tzn. zajmować się reanimacją i utrwalaniem stereotypowo pojętej ludowej kultury, ale mogą prowadzić badania np. nad różnymi, historycznymi jej manifestacjami. Z drugiej strony muzea etnograficzne/etnologiczne powinny poszerzać swoje badania (w tym dokumentację) o kulturę współczesną, także z perspektywy tzw. studiów kulturowych (prowadząc badania np. nad różnymi światopoglądami czy zjawiskiem mody).

Prof. dr hab. Jan Świąch swojemu wystąpieniu nadał tytuł: „Kolekcjonerskie rozdroża muzealnictwa etnograficznego w Polsce”. Przedstawił w nim dwa

nurty muzealnictwa etnograficznego, jak zauważył, jedyne które zajęło się obrazem życia codziennego i co więcej od początku swego powstania w poł. XIX wieku tworzyło kolekcje w kontakcie z naukowcami. Pierwszy nurt oparty o ewolucjonizm reprezentowany w pracach Kazimierza Moszyńskiego realizowany był przede wszystkim w wystawiennictwie pawilonowym, natomiast drugi, fenomenologiczny oparty na koncepcjach Cezarii Badudouin de Courtenay Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowej – w muzealnictwie skansenowskim. Według przekonań autora koncepcja muzealnictwa skansenowskiego nie zdewaluowała się tak bardzo jak wystawiennictwo pawilonowe, dzięki założeniu, iż skansen tworzy kontekst, w którym eksponowane przedmioty wzajemnie się komentują. Prof. Świąch zauważa jednak bardzo niepokojące zjawisko, do którego doszło w latach 60. i 70. XX wieku polegające na zerwaniu relacji między akademikami i muzealnikami. Efektem takiego stanu rzeczy są przeżywane obecnie w muzealnictwie etnograficznym problemy z tworzeniem kolekcji i wystawiennictwem.

„Zabytek niematerialny – rozważania nad definicją, świadomością i praktyką muzealną” to tytuł wystąpienia Macieja Kwaśkiewicza z Muzeum Zachodnio-Kaszubskiego w Bytowie. Autor tego referatu, podając przegląd definicji związanych z zabytkiem i muzeum chciał zaakcentować, iż muzealnictwo etnograficzne zbytnio skupia się na materialnym aspekcie kultury oraz ogranicza swą postawę metodologiczną do etnografii, a więc opisu pozbawionego analizy czy interpretacji. Wprowadzając bardzo szkicowo ideę terminu zabytku niematerialnego, autor podjął próbę pogodzenia dwóch postaw, między którymi z konieczności błądzić musi muzealnik etnograficzny. Postawy konserwatora zabytków chroniącego dziedzictwo kultury w oparciu o prawne akty oraz postawy etnologa/antropologa kultury – badacza i interpretatora wewnętrznych mechanizmów kultury. Odwołał się do dyskusji z początku lat 80-tych minionego stulecia, która na łamach „Polskiej Sztuki Ludowej” starała się określić stanowisko nauk etnologicznych, argumentując, że w praktyce i świadomości muzealnictwa etnograficznego te zagadnienia nadal pozostają aktualne.

Katarzyna Kulikowska z Muzeum Narodowego w Gdańsku przedstawiła w swym wystąpieniu zastosowanie metod amerykańskiej psychologii społecznej, w edukacyjnych wymiarach ekspozycji muzealnych. Opisywany przez autorkę projekt „Perspektywa zwiedzającego” zastosowano w muzeach holenderskich. Został on oparty na tezach D. Kolba, który wyodrębnił cztery sposoby recepcji. Każdemu z nich odpowiada jedna z wzorcowych postaci odbiorcy wystawy, które określił mianem: nauczyciela, teoretyka, decydenta i działacza.

Wystąpienie Karola Walczaka z Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu poświęcone zostało sytuacji w jakiej znalazły się polskie skanseny w obecnych czasach. Wkraczanie gospodarki rynkowej w niemal każdy przejaw działalności spowodował, iż muzea zmuszone zostały do odnalezienia się w dwu sferach: kultury wysokiej

i kultury popularnej. W dalszej części swego wystąpienia autor poddał analizie treściowej foldery reklamowe największych polskich skansenów, których najtrafniejszą analizą jest tytuł referatu: „Aby miło i przyjemnie spędzić czas. Przekształcenia ofert muzealnych ostatniej dekady”.

„Trup w każdej szafie, albo o problemie ludzkich szczątków w archeologii” to tytuł wystąpienia Jarosława Sobieraja z Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie. Autor podjął się rozważań na temat statusu ludzkich szczątków wydobywanych niezwykle często podczas badań archeologicznych. Z regulacji prawnych wynikają dla archeologów – muzealników pewne problemy, gdyż ludzkie szczątki mogą być zabytkami bądź też przedmiotami o znaczeniu sakralnym. Z przynależnego im statusu wynika sposób ich traktowania a sprawa zmiany tegoż jest prawnie niezwykle skomplikowana. Rozważania autora siłą rzeczy dotyczą zagadnień postawy wobec śmierci i wynikających zeń problemów etycznych. Podsumowując stwierdza, iż muzeum nadaje szczątkom ludzkim nowy wymiar, stają się one zabytkiem i zaczynają należeć do dyskursu, co lokuje je w innym zupełnie miejscu poza dylematami natury moralnej.

Iwona Święch z Muzeum Historii Fotografii w Krakowie przedstawiła referat zatytułowany „Fotografia jako szczególny przedmiot muzealny”. Zajęła się w nim problemem fotografii – nietypowego zabytku muzealnego, rozszerzając tym samym myśl podjętą we wcześniejszych wystąpieniach na temat statusu różnych obiektów zabytkowych w muzeach. Po przedstawieniu historii muzealnego gromadzenia fotografii, podjęła epistemologiczną refleksję – jak istnieje fotografia?, co mówi?, do czego nas odnosi? Pytała również czym ona jest, co w niej jest unikatem, kopią, oryginałem czy wtórnym przetworzeniem?

Rafał Klesta-Nawrocki z Katedry Etnologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu wygłosił referat „Muzeum Powstania Warszawskiego – muzeum pamięci IV RP”. Zajął się w nim zagadnieniami związanymi z funkcjonowaniem tego najnowszego polskiego muzeum. Wygłosił tezę, iż żywe muzeum to takie, które powoduje ożywienie naszych emocji. Emocji, których oczekujemy zarówno jako realizatorzy ekspozycji jak i jej odbiorcy, podczas gdy historia z natury swej rzeczy pozostać musi martwa. Muzeum takie służy potrzebie tożsamości. Zauważył również, iż politykom IV RP potrzeba nowego poczucia tożsamości narodowej, którą realizują poprzez prowadzenie odpowiedniej polityki historycznej. Uważa też, że muzeum może być obiektem mitologizowania dziejów współczesnej Polski.

Marcin Kępiński z Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Łódzkiego przedstawił antropologiczną w swych założeniach opowieść z indywidualnej perspektywy, która przybliżyć miała ciekawe muzeum w Piotrkowie Trybunalskim. Rekonstrukcja wspomnień dzieciństwa wywołuje pewne emocje, które naznaczają miejsca aurą magii, wynoszącej istniejącą rzeczywistość w inne wymiary.

Dr Wojciech Olszewski z Katedry Etnologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika wygłosił referat pt. „Muzeum etnograficzne w procesie dydaktycznym studiów etnologicznych. Kilka uwag praktyka”. Wychodząc z założenia zaczerpniętego z projektu Cezarii Badudoin de Courtenay Ehrenkreutz Jędrzejewiczowej, traktującego muzeum jako pewnego rodzaju „pomoc naukową” postawił pytanie: co z niego zostało w muzeach funkcjonujących współcześnie? Zreferował również wyniki własnego projektu, polegającego na zbieraniu opinii o wrażeniach na temat muzeów wśród studentów odbywających w nich praktyki. Autor wystąpienia uważa, iż projekt muzeologiczny Cezarii de Baudouin de Courtenay Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowej przeszedł pozytywnie próbę czasu i powinien być realizowany we współczesnym muzealnictwie.

Część warsztatową, wypełnioną referatami zakończyło wystąpienie prof. dr hab. Ewy Nowina – Sroczyńskiej z Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Łódzkiego. Referat „Z awangardy do historii. Łódź-Kaliska Muzeum” analizował pewien fragment działalności awangardowej grupy artystycznej «Łódź-Kaliska», która stworzyła swoje muzeum jako manifest artystyczny. Muzeum to jako skarnalizowana prowokacja, staje się dla artystów grupy sposobem komunikacji. Wypowiedź „Łodzi-Kaliskiej”, jak twierdzi autorka wystąpienia, ma na celu protest przeciwko karnalizacji kultury.

Drugą część warsztatów wypełniła dyskusja panelowa zatytułowana „Muzeum- obszar dla rzeczy i idei”. Dyskusję poprowadził prof. dr hab. Czesław Robotycki z Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Jagiellońskiego. We wstępie do obrad podsumował część referatową, dając komentarz ogólny do całości jak również streszczając najważniejsze tezy poszczególnych wystąpień. W panelu udział wzięli muzealnicy z pomorskich muzeów oraz akademicy. Głos zabierało ośmiu dyskutantów: mgr Teresa Lasowa z Kaszubskiego Parku Etnograficznego we Wdzydzach Kiszewskich, mgr Mariola Pruska z Muzeum w Lęborku, dr Krystyna Piątkowska z Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Łódzkiego, dr Anna Styczyńska z Katedry Etnologii UMK, mgr Bożena Olszewska z Muzeum Etnograficznego w Toruniu, dr Jacek Kowalewski z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, mgr Tomasz Siemiński i mgr Janusz Kopydłowski z Muzeum Zachodnio-Kaszubskiego w Bytowie. W trakcie dyskusji poruszano bardzo wiele zagadnień związanych z muzealnictwem, dyskutowano zarówno o problemach związanych z codzienną praktyką muzealną jak również o zagadnieniach z zakresu teorii muzealnictwa.

Zarówno przygotowane przez referentów wystąpienia jak i opracowana redakcyjnie dyskusja panelowa zostanie niebawem opublikowana w formie monograficznego rocznika Muzeum Zachodnio-Kaszubskiego w Bytowie pt. „Nasze Pomorze”.

Maciej Kwaśkiewicz
Muzeum Zachodnio-Kaszubskie w Bytowie